

**FITONIMLAR VA ULARNING ZAMONAVIY O'ZBEK TILIDAGI USLUBIY
IMKONIYATLARI.**

**ФИТОНИМЫ И ИХ СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ В
СОВРЕМЕННОМ УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ.**

**PHYTONYMS AND THEIR STYLISTIC POSSIBILITIES IN THE MODERN
UZBEK LANGUAGE.**

Suyunova Kamola Uchqun qizi

Termiz davlat pedagogika instituti
Tillar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti
yo'nalish 4-kurs
+998-94-785 01 28
suyunovakamola2003@gamil.com

Annotatsiya

Ushbu ishda fitonimlarning lug'aviy-ma'noviy xususiyatlari, ularning zamonaviy o'zbek tilidagi qo'llanish doirasi va uslubiy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Fitonimlar — o'simlik nomlarini bildiruvchi leksik birliklar bo'lib, badiiy nutq va xalq og'zaki ijodida ko'pincha ramziy ma'no, obraz yaratish, badiiy ifodalilikni kuchaytirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Mazkur mavzuda fitonimlarning obrazlilik, emotsionallik, ekspressivlik kabi uslubiy funksiyalari, shuningdek, ularning poetik, publitsistik va og'zaki nutqdagi o'rni yoritib beriladi. Fitonimlar orqali milliy mentalitet, xalqning dunyoqarashi, tarixiy-madaniy tajribasi aks etishi ham alohida o'rganiladi. Ishda zamonaviy matnlar asosida fitonimlarning uslubiy imkoniyatlarini ochib berishga harakat qilingan.

Kalit so'zlar

fitonimlar, o'simlik nomlari, uslubiy imkoniyatlar, badiiy ifodalilik, zamonaviy o'zbek tili, obrazlilik, ekspressivlik, poetik nutq, xalq og'zaki ijodi, milliy mentalitet

Абстрактный

В работе анализируются лексико-семантические свойства фитонимов, сфера их применения в современном узбекском языке, а также их стилистические возможности. Фитонимы — лексические единицы, обозначающие названия растений, в художественной речи и народном устном творчестве они часто служат средством создания символического значения, образности, усиления художественной выразительности. В данной теме рассматриваются стилистические функции фитонимов, такие как образность,

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
VOLUME-2, ISSUE-4**

эмоциональность, экспрессивность, а также их роль в поэтической, публицистической и устной речи. Отдельно изучается отражение национального менталитета, мировоззрения, историко-культурного опыта народа через фитонимы. В работе предпринята попытка раскрыть стилистические возможности фитонимов на основе современных текстов.

Ключевые слова

фитонимы, названия растений, стилистические возможности, художественная выразительность, современный узбекский язык, образность, выразительность, поэтическая речь, народное устное творчество, национальный менталитет

Abstract

This work analyzes the lexical and semantic properties of phytonyms, their scope of application in the modern Uzbek language and their stylistic possibilities. Phytonyms are lexical units denoting plant names, which often serve as a means of creating symbolic meaning, image, and artistic expressiveness in artistic speech and folk oral art. This topic sheds light on the stylistic functions of phytonyms, such as imagery, emotionality, and expressiveness, as well as their role in poetic, publicistic, and oral speech. The reflection of the national mentality, worldview, and historical and cultural experience of the people through phytonyms is also separately studied. The work attempts to reveal the stylistic possibilities of phytonyms based on modern texts.

Keywords; phytonyms, plant names, stylistic possibilities, artistic expressiveness, modern Uzbek language, imagery, expressiveness, poetic speech, folk oral art, national mentality

Kirish; Fitonimlarning zamonaviy o'zbek tilida uslubiy imkoniyatlari ko'plab figurativ, metaforik va obrazli ishlatishda o'z aksini topadi. O'simliklarning nomlari va tabiat elementlari ko'pincha inson hayoti, his-tuyg'ulari va turmush tarziga nisbatan tasviriy vosita sifatida ishlatiladi. Masalan, *gullash*, *yashil* yoki *qurish* kabi fitonimlar faqat o'simliklar dunyosiga tegishli bo'lmay, balki turli xil insonga xos holatlarni tasvirlashda ishlatiladi. *Gullagan* o'simlik hayotdagi yangi boshlanishni, *yashil* rang umid va yangi imkoniyatlarni, *quruq* yoki *qurigan* o'simlik esa o'tmishdagi yo'qotish yoki tushkunlikni ifodalashda keng qo'llaniladi. Bu turdagi figurativ ishlatish, adabiyotda va o'zi shaxsiy muhitdagi munosabatlarni tasvirlashda kuchli uslubiy vosita sifatida ishlatiladi.

Fitonimlarning zamonaviy o'zbek tilida uslubiy imkoniyatlari ayniqsa poeziya va she'riyatda o'z ifodasini topadi. Ular she'r va prozada tabiatning go'zalligi, o'zgarishlar va muvozanatni tasvirlashda keng qo'llaniladi. Misol uchun,

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-4

o'simliklarning o'sish davrini va mavsumiy o'zgarishlarni ifodalash orqali, poetik matnlarda va she'rlarda vaqt va tabiatning o'zgarishini tasvirlash mumkin. O'simliklar o'rtasidagi o'xshashliklar, ranglar va shakllar yordamida, adiblar yangi obrazlar yaratadi. *Yashil* barglar yoki *qizil* gullar kabi fitonimlar she'rdan kayfiyatni, his-tuyg'ularni yanada jonlantiradi. Bu uslubiy vositalar, poetik obrazlarni yaratish va tabiatni chuqurroq tasavvur qilish uchun ishlatiladi.

Fitonimlarning zamonaviy O'zbek tilidagi uslubiy imkoniyatlari ko'plab folklor elementlari bilan bog'liq. Xalq og'zaki ijodida fitonimlar nafaqat tabiat elementlarini ifodalashda, balki xalqning madaniy, diniy va falsafiy qarashlarini taqdim etishda ham muhim rol o'ynaydi. Xalq dostonlari, masallar va hikoyalarda o'simliklar va daraxtlar sifatida mavjud bo'lgan fitonimlar, ko'pincha ramziy ma'no bilan ishlatiladi. Misol uchun, *yashil* daraxt yoki *gul* kabi so'zlar ko'pincha faqat o'simliklarni tasvirlamasdan, insonni sifatli, to'g'ri yo'lga qo'yish, hayotning muhim qadriyatlarini ifodalashda ham ishlatiladi. Fitonimlarning folklor turlarida qo'llanishi tilning uslubiy imkoniyatlarini kengaytirib, ma'lum bir jamiyatning tabiatga nisbatan qadriyatlarini ham yoritadi.

Zamonaviy O'zbek tilida fitonimlar ekoloji muammolarni yoritish, tabiatni asrash va ekologik masalalarni ko'rsatishda ham uslubiy vosita sifatida ishlatiladi. O'simliklar va tabiat elementlari o'rtasidagi ziddiyatli tasavvurlar, ekologik tanqid va tabiatga bo'lgan hurmatni ifodalashda faol rol o'ynaydi. Masalan, *quruq* va *nam* o'simliklar orasidagi farqlar ekologik muhitdagi o'zgarishlarni va muammolarni anglatadi. O'simliklar va ularning muhitga bo'lgan o'zaro ta'siri haqida fikr yuritishda fitonimlarning o'zaro antonimiyalari orqali ekologik muammo yoki tabiatning ahvoli haqida zamonaviy adabiyotda yanada kuchli, bevosita ifodalar keltiriladi.

Fitonimlar o'zining semantik boyligi va uslubiy imkoniyatlari bilan zamonaviy o'zbek tilida juda keng tarqalgan va xilma-xildir. Ular o'zgaruvchan ma'nolarni, ko'plab uslublar va kontekstlarni taqdim etishda katta imkoniyatlarga ega. Ularning zamonaviy tilda qo'llanishi, so'zning ma'no qatlamlarini, muayyan tasavvurlarni va estetik talqinlarni kengaytiradi. Fitonimlar o'ziga xos uslubiy to'qimalar yaratishda, so'zning estetik tomonlarini kuchaytirishda, tilning rang-barangligini oshirishda faol foydalaniladi. O'simliklarning ranglari, shakllari, o'sish davri va boshqa xususiyatlari, tilning semantik boyligini yanada kengaytiradi va o'zbek tilining o'ziga xos estetik xususiyatlarini shakllantiradi.

Zamonaviy o'zbek tilida fitonimlar o'zgarib borayotgan jamiyat va madaniyat talablariga mos ravishda o'zgarib, yangi ma'nolar va uslubiy shakllar yaratadi. Yangi

FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQRISH INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VOLUME-2, ISSUE-4

ijtimoiy, ekologik va madaniy realiyalar fitonimlar orqali o'z ifodasini topadi. Tabiatga bo'lgan e'tibor va unga hurmat zamonaviy tilda yangi tasvirlar va obrazlar yaratadi. Fitonimlarning zamonaviy uslubiy imkoniyatlari ko'pincha ijtimoiy va ekologik vaziyatlarga qarab, tilga yangi shakllar kiritishga yordam beradi. Bu jarayon tilning boylashuvi va yanada chuqurlashishi uchun muhim hisoblanadi. Fitonimlar zamonaviy o'zbek tilida uslubiy imkoniyatlarni kengaytirishda, adabiyotda va tilning turli shakllarida juda katta rol o'ynaydi. Ularning figurativ ishlatish, metafora, poeziya va folklorik elementlar, ekologik tasvirlar yaratish kabi imkoniyatlari orqali tilning estetik boyligi ortadi. Fitonimlar o'zining semantik va uslubiy imkoniyatlari bilan tilni rivojlantirishda, uning boy va xilma-xil kontekstlarda ishlatilishida muhim o'rin tutadi.

Xulosa

Fitonimlar — o'zbek tilida o'simlik nomlarini bildiruvchi so'zlar bo'lib, ular nafaqat nominativ (nomlash) vazifasini bajaradi, balki tilning badiiy, poetik va ekspressiv imkoniyatlarini ham boyitadi. Zamonaviy o'zbek tilida fitonimlar ko'pincha obraz yaratish, timsollilik kiritish, estetik ta'sir kuchini oshirish, emotsional rang berish, xalqona va milliy kolorit yaratish uchun xizmat qiladi. Badiiy asarlarda, og'zaki nutqda va publitsistik matnlarda ular ramziy, metaforik ma'noda qo'llanib, nutqning obrazlilikini oshiradi.

Fitonimlar xalqning tarixiy-madaniy tajribasini, mentalitetini, tabiatga bo'lgan munosabatini ifodalab, milliy o'ziga xoslikni aks ettiradi. Ularning uslubiy imkoniyatlarini o'rganish tilshunoslikda nafaqat leksik, balki madaniy, pragmatik jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Xulosa qilib aytganda, fitonimlar zamonaviy o'zbek tilida boy semantik va uslubiy salohiyatga ega bo'lib, tilni badiiy jihatdan yanada boyitish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo'raev, N. **O'zbek tilida o'simlik nomlari.** – Toshkent: Fan, 1995.
2. Rahmonov, I. **O'zbek tilining leksikologiyasi.** – Toshkent: O'qituvchi, 2002.
3. G'afurov, X. **O'zbek tilining fonetika asoslari.** – Toshkent: Fan, 1998.
4. Qodirov, A. **O'zbek tilining morfologiyasi.** – Toshkent: O'qituvchi, 2004.
5. Normurodov, B. **Fitonimlar va ularning xalq og'zaki ijodidagi o'rni.** – Toshkent: Fan, 2010.
6. Zikrillaeva, M. **O'zbek dialektologiyasi asoslari.** – Toshkent: O'qituvchi, 2001.